

Stanowiska nadobnika włoskiego *Calliptamus italicus* (Orthoptera: Acrididae) (LINNAEUS, 1758) w Puszczy Zgorzelecko-Osiecznickiej (Bory Dolnośląskie)

Nadobnik włoski *Calliptamus italicus* (LINNAEUS, 1758) należy do gatunków ciepłolubnych, subpontyjsko-śródziemnomorskich, związanych z siedliskami stepowymi i stepowo-pustynnymi. Zasiedla murawy psammofilne i kserotermiczne, wrzosowiska, zarastające tereny porolnie przekształcone we wtórne murawy napiaskowe, a także zdegradowane siedliska murawowe. Jego zasięg rozciąga się od Portugalii na zachodzie, po rzekę Ob i Altaj na wschodzie. Na południu zasiedla Afrykę Północną, Azję Mniejszą, Bliski Wschód, Azję Centralną z Iranem i Afganistanem (BAZYLUK i LIANA 2000, BELLMANN i in. 2019, SARDET i in. 2021). O ile na południu Europy jest w wielu miejscach jednym z najpospolitszych szarańczaków, to w Europie Środkowej należy do gatunków rzadkich, występujących liczniej tylko wyspowo (FISCHER i in. 2020). Przez Polskę przebiega północna granica jego zasięgu, ponadto jest wymieniany jako gatunek zagrożony. W *Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt* ma kategorię EN, czyli gatunku bardzo wysokiego ryzyka (LIANA 2004).

Puszcza Zgorzelecko-Osiecznicka (47 tys. ha), stanowi zachodnią część Borów Dolnośląskich. Obszar ten rozciąga się pomiędzy rzekami Nysą Łużycką i Kwisą. Według fizjograficznego podziału Polski położony jest on w obrębie Nizin Południowo-Zachodnich i należy do mezoregionu Równiny Borów Dolnośląskich. Na obszarze Puszczy występują ubogie, piaszczyste i miejscami podmokłe gleby, na których dominuje sosna zwyczajna *Pinus sylvestris*, a w runie borówka czarna *Vaccinium myrtillus*, borówka brusznica *Vaccinium vitis-idaea* i wrzos zwyczajny *Calluna vulgaris*. Charaktery-

styczną cechą tego obszaru jest duża ilość stawów hodowlanych, torfowisk z roślinnością atlantycką i śródlądowych wydm. Użytki rolne stanowią około 9% i koncentrują się w dolinach rzek, głównie Kwisy, Czernej Wielkiej i Czernej Małej. W północno-wschodniej części omawianego obszaru występują rozległe wrzosowiska, powstałe po roku 1945 wskutek działalności wojska (dawny poligon Przejęśław) (WALCZAK 1970, KONDRACKI 2009, BENA 2012).

Wyniki

W latach 2019-2021 wykryto nadobnika włoskiego w Puszczy Zgorzelecko-Osiecznickiej na 6 stanowiskach (ryc. 1):

– **Przejęśław [WS29]**, gm. Osiecznica, wydma śródlądowa z płatem murawy szczołtichowej, [51°22'28"N, 15°22'59"E], 17 VIII 2019, 1♀ (leg. W. Bena).

– **Zielonka [WS07]**, gm. Węgliniec, świeżo powstałe pożarzysko (4,5 ha) w otoczeniu borów sosnowych z domieszką buka zwyczajnego *Fagus sylvatica*, dębu szypułkowego *Quercus robur* i brzozy brodawkowatej *Betula pendula*, [51°16'11"N, 15°07'46"E], 7 VIII 2020, cn. 3 exx. (leg. W. Bena; fot. 1, 2).

– **Piaseczna [WS18]**, gm. Węgliniec, suche odłogi, przy budynku zajazdu, [51°21'8"N, 15°9'2"E], 25 VII 2021, ok. 15 exx. (leg. B. Wiatrowska, P. Kurek).

– **Ruszków [WS19]**, gm. Węgliniec, mozaika zmeliorowanych borów sosnowo-świerkowych w otoczeniu łąk wilgotnych, a także suchszych, otwartych, trawiastych siedlisk, [51°23'28"N, 15°9'56"E], 26 VII 2021, 1♂ (leg. B. Wiatrowska, P. Kurek).

Ryc. 1. Stanowiska nadobnika włoskiego *Calliptamus italicus* w Puszczy Zgorzelecko-Osiecznickiej w latach 2019-2021.

Fig. 1. Localities of *Calliptamus italicus* in the Zgorzelec-Osiecznica Forest in 2019-2021.

– **Sobolice [VS99]**, gm. Przewóz, śródleśna polana (2,5 ha) w dolinie Nysy Łużyckiej, w centralnej części porośnięta płatami macierzanki zwyczajnej *Thymus pulegioides* z jasińcem piaszkowym *Jasione montana*, [51°22'06"N, 14°58'54"E], 29 VII 2021, ok. 20 exx. (leg. W. Bena; fot. 3).

– **Polana [WS09]**, gm. Węgliniec, śródleśna polana (2 ha) otoczona borami sosnowymi, niewielkie płyty szczotliwych siwej, [51°23'13"N, 15°05'17"E], 19 VII 2020, ok. 10 exx. (leg. W. Bena; fot. 4).

Dyskusja

Przyczyny wycofywania się nadobnika włoskiego z terenu Polski w II połowie XX w. są niejasne, gdyż na wielu stanowiskach stan

siedlisk nie uległ widocznemu pogorszeniu. W I połowie XX w., tylko z obszaru Śląska, podawanych było wiele stanowisk. BAER (1904) wykrył go pod Rothenburgiem nad Nysą Łużycką na zachodnim skraju Puszczy Zgorzeleckiej. ZACHER (1907) uważał ten gatunek za rzadki na Śląsku, wymieniając z Dolnego Śląska tylko lokalizację spod Rothenburga i Obornik Śląskich, a MERKEL (1941) zaliczył go do najliczniej występujących szarańczaków w suchych siedliskach piaszczystych, m.in. w okolicach Wołowa, Trzebnicy i Oleśnicy. BAZYLUK (1950) w roku 1949 wykazał go w północno-zachodniej części Borów Dolnośląskich, m.in. w okolicach Żagania i Żar. W późniejszych latach nastąpił zanik stanowisk na Śląsku. W latach 60. XX w. i w roku 1976 wykazano go w pobliżu Trzebnicy i były to ostatnie w minionym stuleciu obserwacje na

Śląsku (GRINGEL 1977, MOCZULSKA 1979, BEDNARZ 1988). W roku 1982 nie został stwierdzony na pograniczu Borów Dolnośląskich i Pogórza Izerskiego (SZCZEPANIAK 1983). W roku 2004 gatunek został ponownie wykazany pod Gogolinem na Górnym Śląsku (BLAIK 2007), a w roku 2019 udało się go zlokalizować na dawnym, opisywanym jeszcze przez BAZYLUKA (1950) stanowisku w Górażdżach niedaleko Gogolina (PASTRYKIEWICZ i PASTRYKIEWICZ 2019). Obecnie liczne stanowiska znane są również z ziemi lubuskiej (ORZECHOWSKI 2009, CZECHOWSKI i in. 2017) i Lubelszczyzny, a także nieliczne z Kielecczyny, Podkarpacia i Wielkopolski (SEPIOŁ 2012, KRASOŃ i WOJTON 2021, MANIARSKI 2021, ŻURAWLEW i in. 2018-2022).

Poza granicami Polski, po długiej przerwie gatunek został ponownie stwierdzony w Saksonii (STOLZENBURG 2011, SOBczyk i TRAMPENAU 2011). Odnaleziono również wiele jego stanowisk na obszarze Brandenburgii, zwłaszcza

Fot. 1. Nadobnik włoski *Calliptamus italicus* na pożarzysku pod Zielonką, 7.08.2020 (fot. W. Bena).

Phot. 1. *Calliptamus italicus* in a burnt-up area near Zielonka, 7.08.2020 (photo W. Bena).

Fot. 2. Pożarzysko pod Zielonką, siedlisko nadobnika włoskiego *Calliptamus italicus*, 2.05.2020 (fot. W. Bena).

Phot. 2. Burnt-up area near Zielonka, habitat of *Calliptamus italicus*, 2.05.2020 (photo W. Bena).

Fot. 3. Siedlisko nadobnika włoskiego *Calliptamus italicus* na łące pod Sobolicami, 27.07.2021 (fot. W. Bena).

Phot. 3. Habitat of *Calliptamus italicus* on a meadow near Sobolice, 27.07.2021 (photo W. Bena).

Fot. 4. Siedlisko nadobnika włoskiego *Calliptamus italicus* na śródleśnej łące pod Polaną, 17.07.2019 (fot. W. Bena).

Phot 4. Habitat of *Calliptamus italicus* on a forest glade near Polana, 17.07.2019 (photo W. Bena).

cza w południowo-wschodniej części tego landu (BORRIES i in. 1995, HÖHNEN i in. 2000, DONAT 2005, LEHMANN i in. 2016). Niewykluczone, że rekolonizacja ziemi lubuskiej i zachodniej części Dolnego Śląska nastąpiła właśnie z terenów Saksonii i Brandenburgii. Stanowiska we wschodniej Brandenburgii i Saksonii wraz z lokalizacjami na ziemi lubuskiej tworzą razem jedno z ważniejszych w Europie Środkowej centrów występowania tego gatunku. Wyraźnego wzrostu liczby stwierdzeń gatunku nie można wytłumaczyć wyłącznie zwiększoną aktywnością ze strony entomologów. Odbudowa populacji z ponownym zasiedlaniem dawnych obszarów występowania jest najprawdopodobniej związana ze zmianami klimatycznymi, choć nie bez znaczenia jest również obecność licznych siedlisk wtórnych, atrakcyjnych dla tego ciepłolubnego i zarazem mobilnego szarańczaka. Chodzi tu m.in. o dawne kamieniołomy, tereny pokopalniane, czy tereny przyle-

gające do torowisk. Wspólną cechą tego typu siedlisk są występujące w nich znaczne połączenie piaszczystego czy kamienistego podłoża z bardzo skąpą roślinnością (PONIATOWSKI i in. 2018). Badacze podkreślają jednak nietrwałość takich antropogenicznych siedlisk, które nadobnik włoski opuszcza wraz z postępującą sukcesją naturalną (HÖHNEN i in. 2000).

Wykazanie w roku 2020 tego gatunku na świeżo powstałym pożarzysku na siedlisku boru świeżego, gdzie na powierzchni 4,5 ha pożar strawił 40-letni drzewostan sosnowy z domieszką brzozy i dębu (fot. 2), świadczy o dużych zdolnościach adaptacyjnych tego gatunku.

Podziękowania

Autorzy pragną podziękować dr Blance Wiatrowskiej i dr. Przemysławowi Kurkowi za przekazanie obserwacji nadobnika włoskiego.

Literatura

- BAER W. 1904. Zur Orthopterenfauna der preussischen Oberlausitz. Abhandlungen der Naturforschenden Gesellschaft zu Görlitz 24: 123-127.
- BAZYLUK W. 1950. Materiały do fauny Ziemi Zachodnich. Prostoskrzydłe (Orthoptera) Ziemi Lubuskiej i Śląska. Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią 2: 136-156.
- BAZYLUK W., LIANA A. 2000. Prostoskrzydłe Orthoptera. Katalog Fauny Polski XVII, 2. Warszawa.
- BEDNARZ S. 1988. Orthoptera, Blattodea and Dermaptera of Trzebnicko-Ostrzeszowskie Hills. Acta Zoologica Cracoviensia 31: 363-382.
- BELLMANN H., RUTSCHMANN F., ROESTI C., HOCHKIRCH A. 2019. Die Heuschrecken Mitteleuropas und die wichtigsten Arten Südosteuropas. Der Kosmos Heuschrecken – führer. Stuttgart.
- BENA W. 2012. Dzieje Puszczy Zgorzelecko-Osiecznickiej. Zgorzelec.
- BLAIK T. 2007. Nowe dane o *Phaneroptera falcata* (PODA, 1761) i innych gatunkach prostoskrzydłych (Orthoptera: Tettigoniidae, Catenatopidae, Acrididae) ze Śląska i Sudetów Wschodnich. Przyroda Sudetów 10: 89-96.
- BORRIES J., KLAPKAREK N., OHM B. 1995. Beitrag zum Vorkommen und zur Verbreitung von *Calliptamus italicus* (LINNÉ, 1758) in Brandenburg und Berlin. Articulata 10: 197-201.
- CZECHOWSKI P., JĘDRO G., ORZECHOWSKI R. 2017. Nowe stanowiska nadobnika włoskiego *Calliptamus italicus* (LINNAEUS, 1758) (Orthoptera, Acrididae, Calliptaminae) w województwie lubuskim. Przegląd Przyrodniczy 28(2): 127-129.
- DONAT R. 2005. Bemerkenswerte Heuschreckenfunde in der Bergbaufolgelandschaft: Italienische Schönschrecke (*Calliptamus italicus*) und Gemeine Sichelschrecke (*Phaneroptera falcata*). Biologische Studien 34: 129-131.
- FISCHER J., STEINLECHNER D., ZEHR A., PONIATOWSKI D., FARTMANN T., BECKMANN A., STETTNER C. 2020. Die Heuschrecken Deutschlands und Nordtirols. Bestimmen – Beobachten – Schützen. Wiebelsheim.
- GRINGEL A. 1977. Prostoskrzydłe (Orthoptera), karaczany (Blattodea) i skorki (Dermaptera) Trzebnicy i okolic. Praca magisterska wykonana w Zakładzie Systematyki Zwierząt i Zoogeografii, Uniwersytet Wrocławski, msc.
- HÖHNEN R., KLATT R., MACHATZI B., MÖLLER S. 2000. Vorläufiger Verbreitungsatlas der Heuschrecken Brandenburgs. Märkische Entomologische Nachrichten 1: 1-72.
- KONDRACKI J. 2009. Geografia regionalna Polski. Warszawa.
- KRASOŃ K., WOJTON A. 2021. Występowanie rzadkich szarańczowatych (Orthoptera: Acrididae)

- w centralnej części Kotliny Sandomierskiej. *Wiadomości Entomologiczne* 40(1); online 2A: 8-13.
- LEHMANN A.W., KLATT R., LANDECK I., MACHATZI B., HENNIGS S., BRAUNER O., OLDORFF S., LEHMANN G. 2016. Fokusarten für die Erfassung zur Gefährdungsanalyse der Heuschrecken (Orthoptera) in Brandenburg und Berlin. *Articulata* 31: 23-44
- LIANA A. 2004. *Calliptamus italicus* (LINNAEUS, 1758), Nadobnik włoski. [W:] GŁOWACIŃSKI Z., NOWACKI J. (red.). Polska Czerwona Księga Zwierząt. Bezkręgowce. IOP PAN, Kraków, Akademia Rolnicza im. A. Cieszkowskiego, Poznań: 66-67.
- MANIARSKI R. 2021. Stwierdzenie dużej koncentracji nadobnika włoskiego *Calliptamus italicus* (LINNAEUS, 1758) (Orthoptera: Acrididae) w Żelebsku na Roztoczu Zachodnim. *Naturalia* 7: 138-139.
- MERKEL F.W. 1941. Beiträge zur Heuschreckenfauna Schlesiens. Mitteilungen der Deutschen Entomologischen Gesellschaft 10(1-2): 12-17.
- MOCZULSKA W. 1979. Prostoskrzydłe (Orthoptera) Ziemi Lubuskiej. Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią, Seria C – Zoologia 32: 45-58.
- ORZECHOWSKI R. 2009. Obserwacje wybranych gatunków prostoskrzydłych (Orthoptera) w południowej części województwa lubuskiego. *Przegląd Przyrodniczy* 20(1-2): 45-50.
- PASTRYKIEWICZ M., PASTRYKIEWICZ H. 2019. Nowe stanowisko nadobnika włoskiego *Calliptamus italicus* (LINNAEUS, 1758) (Orthoptera: Acrididae). *Fragmenta Naturae* 52: 15-17.
- PONIATOWSKI D., MUENSCH T., HELBING F., FARTMANN T. 2018. Arealveränderungen mitteleuropäischer Heuschrecken als Folge des Klimawandels. *Natur und Landschaft. Zeitschrift für Naturschutz und Landschaftspflege* 12: 553-561.
- SARDET É., ROESTI C., BRAUD Y. 2021. Grasshoppers of Britain and Western Europe. A Photographic Guide. *Bloomsbury Wildlife*, London, Dublin.
- SEPIOL 2012. Nowe stanowiska nadobnika włoskiego *Calliptamus italicus* (LINNAEUS, 1758) (Orthoptera, Catantopidae) na Wyżynie Małopolskiej. *Naturalia* 1: 148-149.
- SOBCZYK T., TRAMPENAU M. 2011. Zum Aktuellen Auftreten der Italienischen Schönschrecke (*Calliptamus italicus*) in der Oberlausitz, Sachsen (Caelifera: Acrididae). *Sächsische Entomologische Zeitschrift* 6: 90-95.
- STOLZENBURG U. 2011. Wiederentdeckung der Italienischen Schönschrecke *Calliptamus italicus* (LINNAEUS, 1758) in Sachsen (Saltatoria). *Entomologische Nachrichten und Berichte* 55(3): 175-177.
- SZCZEPANIAK J. M. 1983. Prostoskrzydłe (Orthoptera), karaczany (Blattodea) i skorki (Dermaptera) Borów Dolnośląskich i Pogórza Iżerskiego. Praca magisterska wykonana w Zakładzie Systematyki Zwierząt i Zoogeografii, Uniwersytet Wrocławski, msc.
- WALCZAK W. 1970. Obszar Przedssudecki. Warszawa.
- ZACHER F. 1907. Beitrag zur Kenntnis der Orthopteren Schlesiens. *Zeitschrift für Wissenschaftliche Insektenbiologie* 3: 179-185, 211-217.
- ŻURAWLEW P., ORZECHOWSKI R., GROBELNY S., BRODACKI M., KUTERA M., RADZIKOWSKI P., CZYZEWSKI S. 2018-2022. Prostoskrzydłe (Orthoptera) Polski. Dostęp 24.02.2022. [https://orthoptera.entomo.pl].

Observations of the italian locust *Calliptamus italicus* (LINNAEUS, 1758) in the Zgorzelec-Osiecznica Forest (Dolnośląskie Forests)

Summary

Six localities of the italian locust *Calliptamus italicus* were found in 2019-2021 in the Zgorzelec-Osiecznica Forest, which includes forests between the rivers Nysa Łużycka and Kwisia. There are no previous records of the species from the area; it was found in a rather wide range of habitats, from spiky blue swards and dunes, with *Thymus pulegioides* and *Jasione montana* and dry meadows, to burnt-up areas surrounded by poor pine forest. In the summer of 2020 the species was found in an area burnt up in the spring (4.5 ha), in a fresh pine forest, though there were no favourable habitats nearby.

Adresy autorów:

¹ul. Olszewskiego 7
59-900 Zgorzelec
e-mail: waldemarbena@gmail.com

²Projekt Orthoptera Polski
Żbiki 45
63-304 Czermin
e-mail: grusleon@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8043-7883